

**«Η απόφαση του Σωκράτη: Πικρές ώρες για την ανθρωπότητα,
ισόβιες στιγμές για τη φιλοσοφία».**

Μπαρδάκα Κωνσταντινιά, Υποψ. Διδάκτ. Φιλοσοφίας του Δικαίου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών -

Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης.

Περίληψη

Ο Σωκράτης, ο μεγαλύτερος φιλοσοφικός νους της κλασικής Ελλάδας, θεωρείται ως ο φιλόσοφος που έστρεψε την προσοχή και το ενδιαφέρον των ανθρώπων στον άνθρωπο καθ' εαυτόν. Ολόκληρη η διδασκαλία του, αλλά και η απόφασή του να αποδεχθεί τη θανατική καταδίκη του, αποτελούν πηγή παγκοσμίων μηνυμάτων για την ανθρωπιστική παιδεία. Για τον Σωκράτη, αυτόν τον υψηλής ηθικής άνθρωπο, η αναζήτηση της δικαιοσύνης ήταν το νόημα της ζωής του. Αποδεχόμενος μία άδικη απόφαση, διαφύλαξε ακέραιη την αξιοπιστία και τη γοητεία της φιλοσοφίας, προστάτεψε την πόλη της Αθήνας ως μία ηθικά καλή κοινωνία, καθορίζοντας έτσι τη μοίρα του πνεύματος και του πολιτισμού μας.

Abstract

Socrates, the greatest philosophical mind of classical Greece, consider to be the philosopher who focused people's attention and interest in man per se. Throughout his teaching, but also his decision to accept the death sentence, are source of global messages to humanistic education. For Socrates, a person of high moral standards, the search for justice, was the meaning of his life. By accepting an unjust decision, preserved intact the credibility and charm of philosophy, he protected the state (polis) of Athens as an ethical good society, thus determining the fate of the spirit and our culture.

Λέξεις – κλειδιά: Σωκράτης, φιλοσοφία, αρετή, αγαθό, δικαιοσύνη.

1. Εισαγωγή

Η αρχαία Ελλάδα του 5^{ου} π.χ. αιώνα θεωρείται ο πνευματικός σταθμός από τον οποίο ξεκινούν για το μεγάλο και ωραίο ταξίδι τους μέσα στην ιστορία της ανθρωπότητας οι επιστήμες και όλα τα επιτεύγματα του ανθρώπινου πνεύματος. Οι οικουμενικές αξίες και οι αρχές του ανθρωπισμού, η ιδέα της παιδείας και της μόρφωσης, η αρετή και η επιστήμη αναδείχτηκαν από τους Έλληνες της κλασικής Ελλάδας. Ακρογωνιαίος λίθος αυτού του ανά τους αιώνες λαμπρού πνευματικού οικοδομήματος υπήρξε ο Σωκράτης, ο μεγαλύτερος φιλοσοφικός νους της εποχής του. Ολόκληρη η διδασκαλία του μεγάλου σοφού, αλλά ιδιαίτερα η πλατωνική απολογία, αποτελούν πηγή επίκαιρων διδαγμάτων και παγκοσμίων μηνυμάτων για την ανθρωπιστική παιδεία. Η επίδραση του Σωκράτη σε πολύ βασικά σημεία της ανθρώπινης ζωής και δραστηριότητας υπήρξε σημαντικότερη. Είναι ο άνθρωπος που έδωσε στην ιστορία του πνεύματος τη νέα στροφή προς τα επάνω και έδειξε το δρόμο που έπρεπε να περπατήσουν οι επίγονοι. Το σωκρατικό ήθος και η πνευματική μετριοφροσύνη δημιούργησαν τη σκέψη, δημιούργησαν ιστορία, δίδαξαν τον Πλάτωνα και όλους τους μεταγενέστερους, καθόρισαν την πνευματική πορεία της ανθρωπότητας, τη μοίρα του πολιτισμού μας. Για το λόγο αυτόν η επίδρασή του στην περαιτέρω ανάπτυξη της αρχαίας φιλοσοφίας και των επόμενων αιώνων είναι μεγάλη και έχει κοσμοϊστορική αξία.

2. Η διδασκαλία του Σωκράτη

Η μεγάλη υπηρεσία του Σωκράτη στην ιστορία της φιλοσοφίας είναι η χρησιμοποίηση του διαλόγου ως βασικής μεθόδου αναζήτησης της αλήθειας. Η ειρωνική άγνοια του Σωκράτη θεωρείται ως η γνήσια φιλοσοφική στάση ζωής του ερωτάν ως ανοιχτής δυνατότητας φανέρωσης της αλήθειας. Η προσφορά του στην ιστορία του πνεύματος είναι ότι έστρεψε την προσοχή και το ενδιαφέρον μας στον άνθρωπο καθ' εαυτόν και κυρίως στον εσωτερικό άνθρωπο. Ο Σωκράτης πίστευε ότι η αλήθεια δεν πρέπει να αναζητείται έξω από τον άνθρωπο. Βρίσκεται μέσα στην ψυχή του, στην ψυχή του καθενός. Από τη φύση είναι δοσμένη μέσα στην ψυχή μας η δύναμη να τρέφουμε έρωτα για την αλήθεια και πρόθυμοι να είμαστε τα πάντα να κάνουμε γι' αυτήν: «πέφυκε της ψυχής ημών δύναμις εράν τε του αληθούς και πάντα

ένεκα τούτου πράττειν» (Πλάτων, Φίληβος, 58d). Ο άνθρωπος, όμως, ο οποίος ζει στη σκοτεινή περιοχή της οίησης και του ανεξέταστου βίου δεν την έχει συνειδητοποιήσει και γι' αυτό αγνοεί την ύπαρξή της (Μπέης, 2006, 1.1). Ο Σωκράτης πίστευε ότι ο ανεξέταστος βίος δεν είναι βιωτός για τον άνθρωπο: «Ο δε ανεξέταστος βίος ου βιωτός ανθρώπω» (Πλάτων, Απολογία, 38α). Ακολουθώντας το δελφικό παράγγελμα «γνώθι σαυτόν», ανακάλυψε την περιοχή του ιδεατού ως πραγματικότητας. Χρησιμοποιώντας τον *ορθό λόγο* ήλεγχε την ορθότητα των όσων άκουγε από τους συνομιλητές του. Γι' αυτό θεωρείται ως ο κατ' εξοχήν άνθρωπος της ορθολογικής θεώρησης, που μέσα του πλημμύριζε η σωφροσύνη, αλλά πολύ περισσότερο τον πλημμύριζε η ευδαιμονία της επίγνωσης πως ήταν κύριος αυτής της σωφροσύνης (Μπέης, 2006, 11.1 και 11.3). Ο Σωκράτης εκινείτο πάνω στην αρχή του «λόγον δίδοναι», με εργαλείο τον *ορθόν λόγο* και αποφεύγοντας ο,τιδήποτε ανορθολογικό. Αν, όμως, είχε συλλάβει μία πραγματικότητα ενορατικώς, δεν μπορούσε να αρνηθεί αυτήν, αλλά, επειδή φάνταζε ανορθολογική, προσπαθούσε να βρει διεξόδους προσαρμογής του σ' αυτό. Αυτός ο ενορατικός τρόπος σύλληψης της πραγματικότητας χρησιμοποιήθηκε σαν μία επικουρική – αχαρτογράφητη – οδός για την ζήτηση της γνώσης. Έτσι, η μόνη απροσδόκητη φυγή του μεγάλου στοχαστή στο χώρο του ανορθολογικού ήταν η ενορατικώς σύλληψη της μυστικής φωνής –το γνωστό δαιμόνιό του – η οποία τον απέτρεπε από το να ενεργήσει κάτι που είχε κατά νου να πράξει (Μπέης, 2006, 13.2 και 13.5).

Τη σκέψη του Σωκράτη την κινούσε το πρόβλημα του ανθρώπου και της ζωής του στην κοινωνία. Κύρια τον ενδιέφερε τι πρέπει να πράξει μέσα στον κόσμο, όχι τι γνωρίζει για τον κόσμο. Το γνωσιολογικό πρόβλημα το μελέτησε μόνο ως προϋπόθεση επίλυσης του ηθικού προβλήματος, της ευδαιμονίας του ανθρώπου. Και καθώς η γνώση έχει γενικότητα και αντικειμενικότητα, έτσι και η πράξη πρέπει να έχει γενικό και αντικειμενικό κύρος. Δηλαδή ιδιότητες που υπάρχουν μόνο στην *έννοια*. Μόνον όταν η πράξη ταυτιστεί με την έννοια θα έχει γενικό κύρος και αντικειμενικότητα. Άρα, όποιος επιθυμεί την ορθότητα μιας πράξης πρέπει να αναζητήσει τις έννοιες που ισχύουν στην ηθική, στην κοινωνική ζωή. Και αφού η έννοια είναι

αντικείμενο γνώσης τότε και το πρακτικά ορθό είναι αντικείμενο γνώσης. Έτσι και η αρετή, ως η ικανότητα να πράττουμε το ορθό, είναι και αυτή ζήτημα γνώσης, ζήτημα επιστήμης. Όσον αφορά την «άγνοιά» του, γνώριζε ότι αυτή θα μετατραπεί τελικά σε γνώση, έστω και σχετική: «Το τι είναι αρετή, δεν ξέρω... Και όμως θέλω μαζί σου να σκεφτούμε τι είναι αυτή» (Πλάτων, *Μένων* 80c-d). Μάλιστα ο Σωκράτης υποστήριζε ότι «ουδείς εκών κακός»: κανείς δεν κάνει κακό με τη θέλησή του, αλλά από άγνοια. Κατά το Σωκράτη, η αρετή, ως ζήτημα γνώσης, είναι και διδακτή. Όλες οι αρετές προσκτώνται με την κοινή εκπαίδευση και μόρφωση. Σ' αυτή τη διδασκαλία αφιέρωσε ο Σωκράτης ολόκληρη τη ζωή του και στήριξε τις ελπίδες του για την αλλαγή της κοινωνικής ζωής της εποχής του.

Κατά το Σωκράτη, η έννοια που στηρίζει κάθε άλλη πρακτική έννοια και που γίνεται έτσι τελικός σκοπός της πράξης είναι το αγαθό, το οποίο μας φέρνει στην αληθινή ευδαιμονία. Μόνον αυτό μας επιτρέπει σε κάθε στιγμή μιαν αντικειμενική στάθμιση των πραγμάτων, χωρίς καμία επίδραση από υποκειμενικά κίνητρα. Όσον καιρό ο άνθρωπος δεν κάνει κύριο μέλημά του το ζήτημα της αυτοσυνειδησίας, τη συνειδητή επιλογή του καλού, οποιεσδήποτε άλλες γνώσεις, παρ' όλη τη χρησιμότητά τους, δεν κάνουν τον άνθρωπο ευτυχισμένο. Για να υπάρξουν, λοιπόν, ενάρετοι άνθρωποι, αρκεί η γνώση του αγαθού. Αυτοί που ξέρουν τι είναι αγαθό, δηλαδή όσοι σχηματίζουν έννοιες γενικού κύρους και τις θέτουν ως σκοπούς της πράξης, αυτοί είναι ενάρετοι και ευδαίμονες. Γι' αυτό, ο Σωκράτης έλεγε ότι οι άνθρωποι θα φθάσουν στην αληθινή ευδαιμονία – ατομική και κοινωνική – μόνον εάν η πράξη στραφεί προς ό,τι είναι για όλους ορθό, αφού η φιλοσοφία, κατά το Σωκράτη, δεν περιορίζεται στην καθαρή θεωρία, αλλά εμπεριέχει τις καλές πράξεις, δηλαδή την «ευπραξία» (Ξενοφώντος, *Απομνημ.*, III 9,14). Αν οι άνθρωποι γνώριζαν τη σημασία και την αξία του αγαθού, θα επεδίωκαν να πράττουν το αγαθό, χάριν της ευδαιμονίας, Και αυτή η ευδαιμονία θεωρείται το τέρμα της αξίας ζωής.

Ο Σωκράτης στην πολιτική υιοθετούσε την άποψη ότι η κανονική λειτουργία των θεσμών έγκειται στο απαραβάτο των νόμων. Γι' αυτό και θέλησε να επιβάλει το λόγο, το μέτρο, το νόμο στην κοινωνική και πολιτική

ζωή. Πίστευε στην αξία του δημοκρατικού πολιτεύματος αναφορικά με το δίπτυχο της ισονομίας όλων των πολιτών και της θέσπισης των νόμων μόνο με τη συναίνεση της πλειοψηφίας τους. Όμως, κατά την εφαρμογή των νόμων της δημοκρατίας, δεν εμπιστευόταν την επιπόλαιη γνώμη της πλειοψηφίας, αλλά εκείνη των λίγων, που μπορούσαν να έχουν έγκυρη γνώση και αποδεδειγμένη φρόνηση, κάτι που ήταν άγνωστο τότε στην πολιτική πρακτική (Μπέης, 2004, σ. 361). Ο Σωκράτης πίστευε στη νομιμότητα, την οποία κατανοούσε ως δημοκρατική νομιμότητα, μέσα στο πλαίσιο λειτουργίας του κοινωνικού συμβολαίου: οι πολίτες υπακούουν στους νόμους της πολιτείας, εφόσον αυτοί είναι προϊόν πλατιάς κοινωνικής συγκατάθεσης και προσφέρουν αξιολογικά αγαθά οργανωμένου κοινωνικού βίου. Για την οποιαδήποτε ασυνέπεια στις αμοιβαίες υποχρεώσεις, που έχουν αναληφθεί μέσω του κοινωνικού συμβολαίου, οι πολίτες πρέπει να ενεργοποιούνται έγκαιρα προς την κατεύθυνση της βελτίωσης των ισχυόντων νόμων, διαφορετικά τους βαραίνει η ευθύνη (Μπέης, 2006, 15.9). Για τον Σωκράτη, η τήρηση του νόμου είναι κάτι πολύ σημαντικό, αφού ο πολιτειακός νόμος είναι ο λόγος στη ζωή της κοινωνίας. Έτσι, η τήρηση ακόμα και του πιο άδικου νόμου είναι προτιμότερη από την ανομία. Πάνω απ' όλα στέκει ο λόγος της ατομικής συνείδησης, που κρίνει κάθε νόμο και κάθε πολιτεία. Οι νόμοι είναι η αντικειμενική αρχή για τον πολίτη και την κοινωνία. Αλλά, αν αυτοί αντιβαίνουν στο σκοπό του αγαθού, έρχεται το χρέος του φιλοσόφου να τους επικρίνει. Έτσι, κατά το Σωκράτη, ήταν αδιανόητη η απειθαρχία στους νόμους, χωρίς αυτό να σημαίνει αντίφαση προς τις αρχές του περί δικαιοσύνης και αδικίας. Εξάλλου, το τέλος κάθε σωκρατικού διαλόγου ήταν μία διευκρίνιση της έννοιας της δικαιοσύνης. Ειδικά στον πλατωνικό διάλογο του Γοργία ο Σωκράτης είχε παρατηρήσει: «Αυτός είναι ο άριστος τρόπος διαβίωσης. Να ζούμε και να πεθαίνουμε καλλιεργώντας τη δικαιοσύνη και τις άλλες αρετές» (Πλάτων Γοργίας, 527e).

3. Η θανατική καταδίκη και η στάση του Σωκράτη.

Όμως, το 399 π.Χ. η ιστορία της αθηναϊκής πολιτείας σημαδεύεται από έναν τραγικό σταθμό. Οι δικαστές, οι πολίτες της Αθήνας, παίρνουν μία σοβαρή απόφαση. Ο Σωκράτης καταδικάζεται σε θάνατο από το δικαστήριο

της Ηλιαίας για ασέβεια προς τους θεούς και για διαφθορά των νέων. Στην απολογία του ο Σωκράτης είχε δηλώσει αθώς. Αναγνώρισε τη νομιμότητα του δικαστηρίου, παραδέχθηκε ότι η δίκη ήταν δίκαιη και ότι ακολουθήθηκαν όλοι οι κανόνες που εφαρμόζονται σε αυτές τις περιπτώσεις. Όμως ο Σωκράτης δεν αναγνώρισε το κύρος της καταδικαστικής του απόφασης, επειδή δεν καταδικάστηκε για εμφανείς πράξεις ασέβειας, αλλά για τις ιδέες του, οι οποίες δεν ήταν ασεβείς, κατά τη γνώμη του, και οι οποίες ήταν ελεύθερες στην Αθήνα, ούτως ή άλλως. Όταν ο Σωκράτης ανακηρύσσεται «άθεος», οι φίλοι του αντιλέγουν ότι ο Σωκράτης πάντα παρακολουθούσε τις δημόσιες τελετές. Εξάλλου, τα στερνά λόγια του Σωκράτη είναι: «Οφείλω έναν πετεινό στον Ασκληπιό. Θα θυμηθείτε να ξεπληρώσετε αυτό το χρέος μου προς αυτόν ; » (Aquina, 1989, σ. 21). Στην πραγματικότητα, ο Σωκράτης φλέγονταν από το ένθεο πυρ και η δική του φιλοσοφική ενασχόληση γίνονταν «δια την του θεού λατρείαν» (Μπέης, 2006, 5.1). Όμως, ήταν ξεκάθαρο σε αυτόν ότι, όσο ήταν σε δίκη, καμία δικαιοσύνη δεν του είχε αποδοθεί. Ούτε δέχθηκε τους κριτές του αρμόδιους και ικανούς όσον αφορά τη δικαιοσύνη. Ο Σωκράτης είχε επίγνωση του ότι στόχος της δίκης του ήταν ο εξαναγκασμός του σε προσωρινή απομάκρυνσή του από την Αθήνα. Όλοι ανέμεναν ότι ο ίδιος θα πρότεινε στο δικαστήριο την ποινή της εξορίας του. Επιπλέον, όλοι πίστευαν ότι οι φίλοι του θα τον φυγάδευσαν αμέσως μετά τη θανατική καταδίκη του. Όμως, για το Σωκράτη, ο αυτοσεβασμός του δεν του επέτρεπε να τραπή σε φυγή και να δραπετεύσει από τη φυλακή. Δεν πίνει το δηλητήριο επειδή δεν είχε άλλη εναλλακτική λύση. Η ευσέβειά του οδήγησε το Σωκράτη να επιλέξει το θάνατο, συμμορφούμενος με την προσταγή του Απόλλωνα να επιδοθεί στη φιλοσοφία, η αξιοπιστία της οποίας δεν επέτρεπε άλλη επιλογή. (Μπέης, 2004, σ. 360). Εξάλλου, στην πλατωνική απολογία του διαμηνύει ότι του είναι αδύνατον να παύσει να φιλοσοφεί. Για τον Σωκράτη, η ουσία της ευσέβειας δεν συνοψιζόταν στις προσευχές και τις παροχές θυσιών προς τη θεότητα στο πλαίσιο μιας συναλλαγής «δούναί και λαβείν» μεταξύ πιστών και θεών, αλλά εντοπιζόταν στην προθυμία του πιστού, αυτός να προσπαθήσει να πραγματοποιήσει το θέλημα του θεού. Και επειδή το θέλημα του θεού ταυτίζεται με την πραγμάτωση της ιδέας της δικαιοσύνης, ως της υπέρτατης

αρετής, για το Σωκράτη η ευσέβεια συνιστούσε ειδικότερη εκδήλωση της ιδέας της δικαιοσύνης: η δικαιοσύνη δεν είναι τίποτε άλλο παρά ειδικότερη εκδήλωση της ιδέας της ευσέβειας. (Μπέης, 2006, 14.4, 14.5, 14.6). Κατά το Σωκράτη, ο θεός ποτέ και καθόλου δεν μπορεί να είναι άδικος, αλλά όσο γίνεται στο έπακρο δικαιοτάτος. Και δεν είναι δυνατόν να ενεργεί διαφορετικά παρά με το να μας δείχνει τη δικαιοσύνη του: «θεός ουδαμή ουδαμώς άδικος. Αλλ' ως οίος τε δικαιοτάτος, και ουκ έστιν αυτώ δικαιοτέρον ουδέν η ος αν ημών αυ γένηται ότι δικαιοτάτος» (Πλάτων, Θεαίτητος, 176 b-c).

Παράλληλα, ο Σωκράτης, επειδή είχε διαπιστώσει ότι η πόλη δεν είχε, ως τότε, επίγνωση της προσφοράς του προς αυτήν, το να μείνει και να αποδεχθεί την θανατική του καταδίκη πίστευε ότι θα προκαλούσε ένα σοκ στην πόλη και θα ήταν το πιο δραστικό μάθημα γι' αυτήν. (Μπέης, 2004, σ. 359). Ο Σωκράτης, λοιπόν, έκανε αυτή την επιλογή, λόγω των επιδράσεων που ίσως θα είχε η προσφορά του στην Αθήνα. Έδωσε τη ζωή του για να διαφυλάξει μία ηθικά καλή κοινωνία. Θα μπορούσε βέβαια να αναρωτηθεί κανείς: Οι δικαστές δεν θέλουν να διαφυλάξουν μία ηθικά καλή κοινωνία; Όμως οι υπολογισμοί τους ήταν διαφορετικοί από αυτούς του Σωκράτη. Τα όσα έπραξε ο Σωκράτης στη φυλακή ίσως είχαν ως κύριο κίνητρο την αγωνία του για την ηθική της Αθήνας τότε (Aquina, 1989, σ. 19). Χαρακτηριστικό γνώρισμα του ήθους για το γιο της μαίας Φαιναρέτης και του Σωφρονίσκου του μαρμαρά ήταν η επιμονή του στις ηθικές αρχές που διακήρυσσε. Ο αγώνας για πραγμάτωση των ηθικών αρχών του ήταν συνεχής και συνεπής. Πίστευε ακράδαντα ότι η ενάρετη ανθρώπινη συμπεριφορά συνδέεται άρρηκτα με την πραγμάτωση των ιδανικών αξιών. Έτσι, τίποτε δεν ήταν ικανό να τον πειθαναγκάσει σε συμβιβασμούς. Ούτε κάποια συναισθηματική συγκίνηση. Ο ενάρετος φιλόσοφος, αυτή η ανεπανάληπτη προσωπικότητα, όπως με πιστότητα απεικονίζουν οι πλατωνικοί διάλογοι, ενσυνείδητα αποδέχθηκε τη θανατική καταδίκη του, αν και μπορούσε να την αποφύγει. Ήταν διαποτισμένος από τους φιλοσοφικούς οραματισμούς του για τις αξίες της ζωής και το νόημα του θανάτου. Και αυτό ακριβώς είναι που μαρτυρά την ποιότητα και την ουσία της διδασκαλίας του (Μπέης, 2006, 1.1, 4.6 και 15.5).

Επιπλέον ο Σωκράτης, λόγω του αυτοσεβασμού του, δέχθηκε τη θανατική του ποινή ως δίκαιη τιμωρία, εξαιτίας της παράλειψής του να φροντίσει να μεταπείσει την Εκκλησία του Δήμου να καταργήσει ή να τροποποιήσει τους ισχύοντες άδικους νόμους. Τόσα χρόνια είχε σιωπήσει για να κατηγορήσει την αόριστη νομοθεσία για το αδίκημα της ασέβειας ως άδικη. Και τώρα το άδικο σύστημα έφτασε και σ' εκείνον. Αλλά, όπως προκύπτει και από τον πλατωνικό διάλογο του *Κρίτων*, συνειδητοποίησε ότι ήταν πολύ αργά. Η διάπραξη αυτού του σφάλματος αφορά και τη δική μας εποχή. Ο άδικος διωγμός συμπολιτών μας δεν μας ενοχλεί, αφού πάντα πιστεύουμε ότι δεν μας αφορά. Αλλά και το πιο ιδανικό κράτος δικαίου μπορεί να ρέπει προς την αυθαιρεσία. Ο εντοπισμός, καθώς και η έγκαιρη και θαρραλέα αντιμετώπιση αυτής της ροπής εντός του κράτους δικαίου είναι ευθύνη όλων μας και ανάγεται στο χώρο της παιδείας (Μπέης, 2004. σ. 360-363).

Για τον Σωκράτη το πραγματικό θέμα ήταν η αναζήτηση της δικαιοσύνης και πώς αυτή να διατηρηθεί. Οι κρατικοί νόμοι και η δικαιοσύνη δεν θεωρούνται πανομοιότυποι. Ο Σωκράτης για χάρη της δικαιοσύνης δεν μπορούσε να παραβεί το νόμο. Ακόμα και αν κάποτε είχε παραβεί το νόμο, το έκανε για τον ίδιο ακριβώς λόγο. Όλα επιτρέπονται, εάν η αναζήτηση της δικαιοσύνης μπορεί να επιδιωχθεί. Ο Σωκράτης ήταν άνθρωπος υψηλής ηθικής, με την έννοια της πολιτικής ηθικής: το να πράττει κανείς με ηθική στην πολιτική είναι το να σκέπτεται κάποιος τις πράξεις του (Aquino, 1989, σ.23). Στο τέλος, ο Σωκράτης αποδέχεται το θάνατο, επειδή οποιαδήποτε άλλη εναλλακτική λύση δεν θα είχε αποτελέσματα άξια λόγου. Κάνοντας αυτό, η αναζήτηση για δικαιοσύνη θα εξυπηρετούνταν καλύτερα. Αρνήθηκε να αποφυλακισθεί με αναστολή, επειδή για τον ίδιον θα σήμαινε το τέλος του πιο σημαντικού πράγματος στη ζωή ενός ανθρώπου: της αναζήτησης της δικαιοσύνης. Το να μείνει ζωντανός δεν θα είχε κανένα νόημα, αλλά το να αποδεχθεί τα θάνατο θα είχε, έτσι το υπολόγισε ο Σωκράτης (Aquino, 1989, σ. 24). Στην εποχή του Σωκράτη, όπως και στη δική μας, ελάχιστοι άνθρωποι είχαν την ευκαιρία να αφοσιωθούν στην αναζήτηση της δικαιοσύνης. Είναι βασικά το πρόβλημα κάθε σύγχρονης φιλελεύθερης κυβέρνησης. Ήταν η μεγάλη προσδοκία διακεκριμένων διανοητών ότι η δημοκρατία θα προάγει

τους ανθρώπους στη διάνοια, την αρετή, την αποδοτικότητα. Αλλά αυτό θα συνέβαινε μόνο όταν οι άνθρωποι είναι ήδη αρκετά μορφωμένοι, ενάρετοι και δραστήριοι. Αφού οι περισσότεροι, όμως, δεν είναι, μία φιλελεύθερη δημοκρατία τελικά θα λάβει κάποιες αντιδημοκρατικές αποφάσεις, έτσι ώστε να προστατεύσει τον εαυτό της. Αυτό φαίνεται να ήταν και το ιδανικό των ενόρκων το 399 π.Χ. (Aquina, 1989, σ. 25). Η ετυμηγορία των ενόρκων φάνταζε στα δικά τους μάτια σαν μία πράξη δικαιοσύνης, αφού είχε σκοπό την αποκατάσταση της σταθερότητας και της τάξης στην Αθήνα, αφού γενικά ένα ηθικά καλό πολιτικό σύστημα έχει ως σκοπό του την εξασφάλιση μιας λογικής σταθερότητας και τάξης. Όμως, εδώ το πρόβλημα είναι να προσδιορίσουμε σε τι ακριβώς συνίσταται η λογική σταθερότητα και τάξη. Είναι τελικά η δικαιοσύνη θέμα μόνο διαδικασιών και δομών; Η δικαιοσύνη είναι και θέμα πολιτικού περιεχομένου. Έχει, δηλαδή, μία πολύ ουσιαστική σημασία (Aquina, 1989, σ. 26). Και γι' αυτό είναι πολύτιμη για όλους μας. Με το θάνατό του, ο Σωκράτης μεταθέτει τη διδασκαλία – ότι ζωή είναι η αναζήτηση της δικαιοσύνης – σε πράξη και επιδιώκει να επικυρώσει τους ισχυρισμούς του για το πραγματικό νόημα της ζωής. Σύμφωνα με την Hannah Arendt, τέτοια διδασκαλία δια του παραδείγματος είναι η μοναδική μορφή πειθούς που η φιλοσοφική αλήθεια είναι ικανή χωρίς αλλοίωση (Aquina, 1989, σ. 24).

4. Επίλογος

Στην εποχή μας, ο Σωκράτης χαρακτηρίζεται ως «ο κορυφαίος φιλόσοφος και το ανυπέρβλητο υπόδειγμα αυτοπειθαρχίας, αυτοσεβασμού, ενσυνείδητης αποστασιοποίησης από τους πειρασμούς της ευδαιμονίας, της εξουσιαστικής δύναμης και της αδικίας, ο φλογερός εραστής της αλήθειας και ο γίγαντας της λογικής αναλυτικής διείσδυσης – ένα πραγματικό ιερό τέρας, όπως μας το κληροδότησαν ο Πλάτων και ο Ξενοφών» (Μπέης, 2006, 5.1). Σήμερα με την πίστη μας στην οικουμενικότητα της ελληνικής φιλοσοφίας και ειδικότερα με την υιοθέτηση του πνεύματος της σωκρατικής διαλεκτικής και του σωκρατικού ήθους μπορούμε να σχεδιάσουμε λύσεις για πολλά κοινωνικά προβλήματα και να εναρμονίσουμε, μέσω της φιλοσοφίας, το Πανεπιστήμιο με την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα.

Καταλήγοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι κάθε κοινωνία χρειάζεται τον Σωκράτη της από καιρού εις καιρόν (Aquina, 1989, σ. 19). Αυτόν τον Σωκράτη, ο οποίος από την περιοχή της φωτισμένης συνείδησης και της αρετής, από το βάθρο της αληθινής ελευθερίας «μόνος στη χώρα του, μόνος στην εποχή του» και πάνω από πρόσκαιρους θεσμούς απευθύνθηκε στους επιγόνους του, σε όλους εμάς και σε όλους τους αιώνες, επιτελώντας μία μοναδική στην Ιστορία πράξη: διατήρησε τις αρχές του, προστάτεψε την προσφορά του στην πόλη της Αθήνας, διαφύλαξε ακέραιη την αξιοπιστία και τη γοητεία της φιλοσοφίας, αποδεχόμενος μία άδικη απόφαση. Έτσι καθόρισε τη μοίρα του πνεύματος και του πολιτισμού μας (Τσάτσος, 2005, σ. 71-82). Μέσα στη δίνη της πολυκύμαντης εποχής μας και στο σκοτεινιάσμα του κόσμου τούτου, είτε το φωτεινό μήνυμά του να καθοδηγεί τα βήματά μας.

Αυτές οι πικρές ώρες για την ανθρωπότητα (Μπέης, 2006, 1.4) είναι ταυτόχρονα οι μεγάλες, ισόβιες στιγμές για τη Φιλοσοφία, το Πνεύμα, τον Πολιτισμό. Ο Σωκράτης υπήρξε και παραμένει ο αιώνιος «συνοδοιπόρος» της ανθρωπότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Aquina H.(1989) «The dilemma of Socrates», στο: K. Boudouris(ed.): *On justice*, Αθήνα: Ελληνική Φιλοσοφική Εταιρεία.
2. Βλαστός Γρ. (1993), *Σωκράτης: Ειρωνευτής και ηθικός φιλόσοφος*, Αθήνα: Εστία.
3. Βουδούρης Κ. (1992), *Η φιλοσοφία του Σωκράτη*, Αθήνα: ΔΙ.Κ.Ε.ΦΙ.Π.
4. Λεξικό Φιλοσοφικό – Κοινωνιολογικό, Εκδόσεις Μένανδρος, τόμος 5.
5. Μπέης Κ. (2006) *Η Δίκη του Σωκράτη*, Κέντρο Δικανικών Μελετών, Internet: kostasbeys.gr
6. Μπέης Κ. (2004) «Νομιμότητα και δικαιοσύνη στη δίκη του Σωκράτη» στο: *Φιλοσοφίας Αγώνισμα, Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Κ. Βουδούρη*, Εκδόσεις Ιωνία.
7. Ξενοφών, *Απομνημονεύματα*.
8. Πλάτων, *Απολογία Σωκράτους* (2003), Εισαγωγή – Μετάφραση – Σχόλια: Νικόλαος Ε. Τζιράκης, Εκδόσεις Πατάκη.
9. Πλάτων, *Γοργίας*.
10. Πλάτων, *Ευθύφρων*
11. Πλάτων, *Θεαίτητος*.
12. Πλάτων, *Μένων*.
13. Πλάτων, *Φαίδων*.
14. Πλάτων, *Φίληβος*.
15. Τσάτσος Κ. (2005), *Η κοινωνική φιλοσοφία των Αρχαίων Ελλήνων*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

